

William TOTOK

Dilemele moștenirii Stasi

1. Conștiința istorică

În cele două Germanii s-a dezvoltat în perioada postbelică o conștiință istorică divizată. Conștiința istorică se dezvoltă în urma unui proces al interacțiunii sociale bazat, în primul rând, pe socializarea indivizilor în familie și în școală. Astfel se pun bazele instrumentelor care permit indivizilor să prelucreze experiențe biografice personale, respectiv istorice. Conștiința istorică divizată, așa cum a existat ea în Germania până în anul 1989, a contribuit în mare măsură la formarea unor concepții politice, sociale și ideologice care explică diferențele de percepție a vieții politice și sociale, și nu în ultimul rând, preferințele electorale.

1.1. În RDG și în RFG

Evoluția social-istorică postbelică germană este strâns legată de catastrofa dictaturii național-socialiste, de holocaust și de repercusiunile războiului asupra unității națiunii. Dacă în Germania comunistă birocrăția ideologică de partid susținea printr-un imens aparat de propagandă ideea că revanșismul, militarismul și neonazismul ar fi forme atipice pentru Republica Democrată Germană, considerată un stat antifascist prin excelență, și că aceste fenomene ar exista, în consecință, doar în Germania occidentală, populația traumatizată de repercusiunile negative ale războiului a interiorizat această explicație retorică. Astfel, faptele reprobabile de care s-au făcut vinovați anumiți indivizi erau proiectate în exclusivitate asupra Germaniei capitaliste din Vest. Condamnările unor criminali de război erau însoțite de condamnări propagandistice care permiteau transformarea antifascismului într-o anexă a ideologiei Partidului Socialist Unit din Germania (PSUG). Conștiința istorică socialistă – se susținea în manualele de socialism din RDG – are la bază concepția științifică a clasei muncitoare, marxism-leninismul. Nucleul acestei concepții îl constituia imaginea marxist-leninistă a istoriei. Orice interpretare a istoriei era legitimată doar din această perspectivă unică, schematică și dogmatică a materialismului dialectic și istoric. În consecință, istoriografia avea un caracter pronunțat ideologic, o funcție bine determinată și axată pe ideea legitimării actualității social-politice. Una din urmările acestui mod de abordare care nu admitea nici o deviere (precum s-a întâmplat în România ceaușistă, unde perspectiva marxist-leninistă fusese treptat înlocuită cu una patriotard-naționalistă) a fost apariția unei identități specific RDG-iste. Această identitate avea două dimensiuni:

1. ea a împiedicat un proces real de reconsiderare critică a trecutului nazist și
2. ea a legitimat sistemul comunist instaurat.

În Germania de Vest evoluția conștiinței istorice nu a decurs atât de lin precum s-ar crede și precum s-ar putea deduce datorită prezenței trupelor aliate occidentale.

Principiile federalismului, ale parlamentarismului și democrației pluraliste, impuse de către aliați, însoțite de denazificarea societății, au facilitat declanșarea unui proces de reconsiderare, la început destul de anevoios și chiar formal, fiind urmat de-abia în anii '60 de un proces critic de reconsiderare. Conștientizarea dimensiunilor reale ale dictaturii a devenit vizibilă abia în urma activității susținute a istoricilor, a reprezentanților societății civile și a generației tinere universitare care prin revolta contra generației părinților a generat, de fapt, cultura politică actuală a Germaniei, ilustrată de un numitor comun pe care l-aș numi *consens antitotalitar suprapartinic*. În acest context trebuie reliefată și apariția unui sentiment de responsabilitate față de propria istorie, axat pe ceea ce Habermas numește „patriotism constituțional”.

Atât în RFG, cât și în RDG au existat cazuri în care persoane compromise din pricina angajamentului lor pro-nazist au reușit să facă o nouă carieră. S-a întâmplat în mai toate domeniile, mai puțin în cel literar.

1.2. Reconsiderarea critică a trecutului istoric și cultura politică

Conștiința politică a cetățenilor este responsabilă de felul în care aceștia tratează aspectele propriului lor trecut, atât cel individual, cât și cel colectiv. Aceasta presupune și o interpretare specifică a trecutului RDG-ist. De pildă, un vest-german critic și responsabil va recunoaște aspectele pozitive ale așa-numitului Ostpolitik inițiat de către Willy Brandt la finele anilor '60, deoarece consideră politica de destindere mai productivă decât cea a confruntării, practică în faza fierbinte a războiului rece. Grupuri radicale anticomuniste din est, în schimb, tind să vadă în politica de destindere o trădare a Răsăritului, refuzând să recunoască faptul că împiedicarea unui război nuclear, care ar fi fost urmarea unei confruntări militare între cele două blocuri, ar fi produs mai multă suferință și nenumărate victime. Cert este că diplomația de apropiere, facilitată de dezechetul lui Hrușciiov și materializată în ceea ce liderul sovietic a numit „coexistența pașnică” a produs o breșă în monolitul răsăritean. Fără acea politică față de răsărit (Ostpolitik), urmată de mai toate țările vestice începând cu anii '70, nu ar fi fost posibilă Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE) de la Helsinki, așa cum nu ar fi fost posibilă nici apariția în Est a grupurilor Helsinki, nucleele contestare inițiale care au generat ulterior mișcările și grupurile disidente. Inclusiv cele din RDG.

Dacă reconsiderarea critică a trecutului est-german a demarat după prăbușirea socialismului real existent cu o viteză uluitoare în comparație cu celelalte țări răsăritene, asta se datorează nu numai faptului că RDG-ul fusese integrat ca stat în RFG. Procesul de reconsiderare care a început deja în 1990 este și rezultatul unor experiențe în acest domeniu acumulate în Vest în perioada postbelică.

Reconsiderarea inițiată de grupurile contestatate din Est viza partea istorică, juridică și individuală a acestei probleme complexe. Totodată, reconsiderarea trebuia să împiedice repetarea unor greșeli făcute în RFG. În dezbaterile legate de modalitățile reconsiderării s-a atras deseori atenția asupra necesității ca reprezentanții vechiului sistem să nu mai poată ocupa funcții publice de răspundere, precum s-a întâmplat după prăbușirea regimului nazist. În vizorul grupurilor dizidente se aflau de la bun început colaboratorii oficiali și neoficiali ai Securității est-germane Stasi, iar pe locul doi activiștii de partid și de stat.

2. Stasi

2.1. Istoric, structură și funcție

Ca și în celelalte țări răsăritene, Securitatea Stasi a fost pilonul principal al dictaturii comuniste. Acționând ca poliție politică secretă, Stasi avea sarcina să anihileze persoane neconformiste și nucleeele opoziționiste care prezentau un pericol pentru sistemul politic instaurat. Deschiderea arhivelor Stasi a ilustrat dimensiunea reală a acestui temut aparat represiv, structurat în conformitate cu modelul de funcționare al Securității sovietice.¹ Strâns legat de Stasi, înființată în anul 1950², care se auto-caracteriza drept „Scutul și sabia partidului”, este numele lui Erich Mielke³, ministrul Securității. Mielke fusese 64 de ani membru al Partidului Comunist, 39 de ani membru al conducerii superioare a partidului, 39 de ani șeful Securității est-germane Stasi, 32 de ani deputat în parlamentul Republicii Democrate Germane, 32 de ani membru al guvernului RDG-ist, 29 de ani membru al Consiliului Național de Securitate și 18 ani membru al Biroului Politic. Aceste cifre fac bilanțul unei cariere spectaculoase și unice în interiorul sistemului comunist mondial. Mielke a supraviețuit politic tuturor epurărilor, tuturor luptelor interne și tuturor schimbărilor la vârful ierarhiei comuniste. El a intervenit activ în momente istorice cruciale, dând dovadă de o abilitate deosebită și de un dezvoltat instinct politic.

Mielke a fost o figură învăluită în mister. Aceasta nu numai datorită faptului că s-a aflat în fruntea unui serviciu secret temut, eficient și extrem de activ. El însuși și-a confecționat o legendă biografică urmând regulile conspirativității perfecte.

Având un temperament coleric, ambițiosul și egocentricul Mielke nu deținea capacitatea intelectuală să reacționeze flexibil față de anumite încercări de liberalizare venite din interiorul sistemului comunist. El a reacționat cu duritate față de toate «devierile», reale și imaginare, anatimizând ceea ce până în 1989 el numea „social-democratism”, „revizionism” sau „oportunism”. Concepția politică a acestui om încrâncenat, lipsit de emoție, dar entuziasmat de muzică eroică și de sport, precum este descris în monografiile care i-au fost dedicate după 1990, se poate rezuma în sloganul ce i se atribuie: „Mai bine să mori ca un comunist, decât să trăiești ca social-democrat”. În ultimă instanță, el a reușit să confere Securității Stasi un stil specific, impregnându-cu propriile obsesii politice și ideosincrazii ideologice.

Ca intrigant versat, dotat cu o pronunțată inteligență nativă, Mielke știa cum să-și folosească puterea și pe cine să sprijine la momentul oportun. Astfel, el a participat

¹ Apud Karl Wilhelm Fricke, *Die DDR-Staatsicherheit. Entwicklungen, Strukturen, Aktionsfelder. Analyse und Dokumentation (Securitatea din RDG. Evoluție, structuri, câmpuri de acțiune. Analiză și documentare)*, Köln, 1991.

² Klaus-Dietmar Henke, „Staatsicherheit” (*Securitatea Statului*), în Werner Weidenfeld, Karl-Rudolf Korte (ed.), *Handbuch zur deutschen Einheit (Manual al unității germane)*, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 1996, p. 646.

³ Apud Wilfriede Otto, *Erich Mielke. Biographie. Aufstieg und Fall eines Tschekisten (Erich Mielke. Biografie. Ascensiunea și prăbușirea unui cekist)*, Berlin, 2000. Alte biografii dedicate fostului șef al Stasi au fost publicate de: Jochen von Lang, *Erich Mielke. Eine deutsche Karriere (Erich Mielke. O carieră germană)*, Berlin, 1991; Heribert Schwan, *Erich Mielke. Der Mann, der die Stasi war (Erich Mielke. Omul care fusese Stasi)*, München, 1997.

atât la răsturnarea liderului stalinist Walter Ulbricht⁴ în anul 1971, cât și la cea a lui Erich Honecker din 1989. Numai că evenimentele au luat atunci o întorsătură care nu mai putea fi controlată nici de atotputernica Stasi. Odată cu erodarea puterii monolite a partidului s-a destrămat și Securitatea și, odată cu ea, Erich Mielke a fost silit să părăsească nu numai scena politică, dar a și fost condamnat pentru uciderea a doi polițiști în anul 1931.

2.2. Desființarea Stasi

Prăbușirea aparatului de represiune s-a derulat în mai multe etape, legate de evoluția și radicalizarea opoziției RDG-iste.⁵ Ocuparea sediului Stasi din Berlin în ianuarie 1990 a marcat sfârșitul Securității, dar nu și a puterii toxice a acestui organism. La data de 4 septembrie 1990, sediul Stasi a fost ocupat a doua oară, protestatarii cerând dizolvarea totală a structurilor poliției politice, care în toamna lui 1989 a primit un alt nume. Cea de-a doua ocupare a sediului Stasi s-a produs din cauza relațiilor despre încercarea ofițerilor de Securitate de a distruge documente și materiale compromițătoare. În primăvara anului 1990 au avut loc primele alegeri parlamentare libere din RDG. Guvernul prezidat de primul ministru creștin-democrat Lothar de Maizière (despre care ulterior s-a aflat că a întreținut legături cu Stasi⁶) și noul parlament au elaborat o primă lege privind conservarea arhivelor Stasi. De abia acțiunea

⁴ Biografia lui Walter Ulbricht (1893-1973) – pandantul lui Gheorghiu-Dej – afirmă că a fost un șef de partid intransigent și fanatic. El a condus RDG-ul cu o mână de fier până în anul 1971 când prințul său moștenitor, Erich Honecker îl răstoarnă cu ajutorul lui Mielke, devenind omul care va conduce RDG-ul până în anul 1989, anul prăbușirii comunismului. Ascensiunea sa politică este însoțită de intrigi și de acea intransigență tipică „revoluționarilor de profesie”. Acest activist stalinist a fost, totodată, un tactician isteț și un strateg abil cu un dezvoltat instinct al puterii și al autoconservării. Astfel, Ulbricht a supraviețuit epurărilor sângeroase inițiate de Stalin în anii '30 și a adaptat linia partidului la directivele contradictorii ale Internaționalei Comuniste (Komintern). Fiind omul soluțiilor dure, autorul moral al zidului din Berlin (1961) s-a opus cu vehemență destinderii Est-Vest. Ulbricht a fost și inspiratorul principal al măsurilor represive împotriva răsculaților estberlinezi din anul 1953, iar în anul 1968 el a susținut ideea înăbușirii militare a Primăverii de la Praga – a se vedea Mario Frank, *Walter Ulbricht. Eine deutsche Biografie* (Walter Ulbricht. O biografie germană), Berlin, 2001.

⁵ A se vedea Jens Schöne, *Erosion der Macht. Die Auflösung des Ministeriums für Staatssicherheit in Berlin (Eroziunea puterii. Dizolvarea Ministerului Securității Statului la Berlin)*, Berlin, 2004.

⁶ Presa a dezvăluit că în spatele numelui conspirativ „Czerni” s-ar fi aflat de Maizière. Trecând în revistă cazurile «celebre» de colaboratori neoficiali, în contextul scandalului declanșat de așa numitele «conturi negre» ale creștin-democraților, ziarul „Frankfurter Rundschau” a întocmit o listă sumară a informatorilor, amintind de: Wolfgang Schnur (alias: „Torsten” și „Dr. Schirmer”), cofondator al mișcării civice „Demokratischer Aufbruch” (apropiat de creștin-democrați), Ibrahim Böhme („Paul Bonkarz”), fondator al Partidului Social-Democrat est-german, Gregor Gysi („Gregor” sau „Notarul”), fostul lider al Partidului Socialismului Democrat, astăzi deputat în Bundestag din partea Partidului Stângii (format din foști post-comuniști răsăriteni și grupuri stângiste vest-germane), Manfred Stolpe („Secretarul”), fost prim ministru social-democrat al landului estic Brandenburg și ministru al transporturilor în guvernul federal Schröder – a se vedea *Der lange Arm der Stasi (Brațul lung al Stasi)*, în Frankfurter Rundschau, 5 aprilie 2000.

ocupării centralei din septembrie 1990 i-a determinat pe reprezentanții noii puteri democratice să modifice legea, dând curs propunerilor venite din partea mișcărilor civice, care cereau deschiderea arhivelor.⁷

Existau numeroase voci care susțineau că o deschidere a arhivelor Stasi ar bulversa societatea germană, ar stârni acte de răzbunare și ar declanșa o adevărată vânătoare de vrăjitoare atunci când victimele vor afla cine au fost informatorii. Alte voci susțineau contrariul, afirmând că numai o cunoaștere publică a conținutului dosarelor întocmite de Stasi va contribui la însănătoșirea societății, va elimina eventualele încercări de șantaj din partea reprezentanților fostului aparat represiv și va contribui la redresarea morală a unei comunități încremenite în suspiciuni și delațiuni. Totodată, s-a exprimat opinia că la deschiderea arhivelor ar trebui să se țină cont și de protecția sferei particulare a celor vizați – a victimelor și a tortionarilor.

2.3. Oficiul Gauck-Birthler

În această atmosferă agitată, la data de 3 octombrie 1990, sub conducerea lui Joachim Gauck, s-a pus temelia organizatorică a unui viitor Oficiu pentru administrarea arhivelor Stasi. Un an mai târziu s-a adoptat în parlamentul federal – Bundestagul – legea privind accesul persoanelor la propriul dosar.⁸ Totodată, s-au înființat un sediu central al oficiului la Berlin și filiale în noile landuri federale din Est.

În anul 1989, când Stasi a fost desființată, existau 91.000 de ofițeri activi și 173.000 de colaboratori neoficiali recrutați din toate păturile societății.

3. Deschiderea arhivelor Stasi și controversile legate de nominalizarea colaboratorilor neoficiali

Deschiderea arhivelor, publicarea unor materiale întocmite de Stasi și dreptul cetățenilor de a-și vedea propriul dosar s-au dovedit a fi o acțiune de succes. Până anul trecut, peste 2 milioane de cetățeni au înaintat o cerere pentru a-și vedea dosarul.⁹

⁷ Pentru detalii, a se vedea: *Sechster Tätigkeitsbericht der Bundesbeauftragten für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik – 2003 (Cel de-al șaselea raport al însărcinatului federal pentru administrarea arhivelor Stasi din fosta Republică Democrată Germană – 2003)*, Berlin, 2004 și Marianne Birthler, *Stasi-Akten dürfen nicht verstauben (Dosarele Stasi să nu se prăfuiască)*, în *Frankfurter Rundschau*, 15 septembrie 2005.

⁸ Gesetz über die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik (Stasi-Unterlagen-Gesetz - StUG) vom 20. Dezember 1991 (Legea referitoare la dosarele Serviciului Securității de Stat din fosta Republică Democrată Germană), (Legea dosarelor STASI - StUG), Editată de Delegatul Federal pentru dosarele Serviciului Securității de Stat din fosta Republică Democrată Germană, din 20 decembrie 1991, în *BGBI. I* 1991, p. 2272.

⁹ În anul 2001 au fost înaintate 115.888 de asemenea cereri iar în anul 2002, 94.415; în 2004 numărul lor a fost de 94.000, iar în prima jumătate a anului în curs 40.000 de cereri – a se vedea *Sechster Tätigkeitsbericht (...)* p. 20, 71 și Birthler, *art. cit.*

3.1. Cazul listelor din Halle

În luna iulie a anului 1992 a fost trimisă unor redacții o listă cuprinzând 4.500 de nume despre care expeditorul anonim susținea că ar fi fost colaboratori neoficiali ai Securității. Toți cei nominalizați erau locuitori ai orașului Halle, mulți dintre ei fiind persoane publice, deci erau cunoscuți. Numele reale ale persoanelor cuprinse în această listă erau însoțite de numele conspirative, data nașterii, numerele de înregistrare folosite de Stasi, precum și o scurtă descriere a activității depuse pentru poliția secretă.¹⁰

Deoarece expeditorul nu era cunoscut, ziarul local „Mitteldeutsche Zeitung” a hotărât să nu dea publicității lista, temându-se de repercusiuni juridice. Între timp, în oraș începeau să circule tot mai insistent zvonuri privind lista delatorilor. Bomba publicistică a lansat-o în cele din urmă ziarul de bulevard „Bild” care a publicat întreaga listă. Discuțiile provocate de numele persoanelor binecunoscute în Halle au stârnit nu numai controverse aprinse, ci ele au creat și o adevărată industrie a reproducerii listei pentru a satisface curiozitatea publicului care nu a reușit să-și procure ziarul „Bild”. Pentru a pune capăt zvonisticii și afacerilor nu tocmai curate ale celor care vindeau copii ale listei, biroul fostei organizații dizidente „Noul Forum” a luat hotărârea să pună la dispoziția celor interesați o copie autentică a listei originale. În pofida unor încercări ale jurnaliștilor și ale „Noului Forum” de a afla identitatea autorului listei, acesta nu a putut fi identificat niciodată. Pentru experți era limpede că lista era autentică și că cel care a întocmit-o a avut acces la arhivele fostei Securități. Câteva verificări fulger inițiate de către „Noul Foun” au confirmat faptul că persoanele numite au lucrat, într-adevăr, pentru Stasi.

Săptămâni în șir biroul „Noului Forum” a fost asaltat de curioși. Mulți dintre aceștia doreau să afle cine au fost informatorii și dacă nu cumva descoperă pe lista cu pricina persoane apropiate care s-au dedat la delațiuni.

Deși nu s-au înregistrat incidente sau acțiuni violente împotriva unora dintre cei nominalizați, șase persoane trecute pe lista expusă în biroul „Noului Forum” s-au simțit lezate și au înaintat justiției o plângere. În plângerea respectivă cei șase susțineau că din cauza nominalizării lor au suferit prejudicii materiale în activitatea profesională, cerând, în consecință, să se interzică „Noului Forum” expunerea listei. Nici unul nu a contestat faptul că ar fi fost colaborator neoficial. De remarcat mai este și faptul că plângerea nu viza în nici un fel publicarea listei de către ziarul „Bild”.

Cauza a fost judecată de patru instanțe care în perioada 1992 – 2000 au pronunțat patru sentințe diferite. Tribunalul de land din Halle a dat câștig de cauză grupului celor șase, motivându-și decizia prin invocarea dreptului la autodeterminare al individului și dreptul la protecția informațională a persoanei. Și cea de-a doua instanță din Halle a dat curs plângerii, susținând că Noul Forum a încălcat legea dosarelor

¹⁰ Documentarea amănunțită a acestui caz spectaculos în Peter Raue, Steffen Reichert, *Darf man das? Die Veröffentlichung von Stasi-Listen in Halle an der Saale im Sommer 1992 und die Folgen (Asta e permis? Publicarea listei Stasi la Halle an der Saale în vara anului 1992 – urmări)*, editat de Verein Zeit-Geschichte(n) cu sprijinul Oficiului de land pentru administrarea arhivelor Stasi din Saxonia anhaltină, Halle, 2004.

care reglementează modalitățile de folosire a informațiilor cuprinse în arhivele Securității.

În urma sarabandei juridice s-a pronunțat și cea de-a treia sentință. În decizia judecătorească pronunțată de cea de-a 5-a cameră a tribunalului de land se interzice categoric „Noului Forum” să mai expună controversata listă.

În cele din urmă, Noul Forum a înaintat o plângere către Tribunalul Constituțional, susținând că sentințele anterioare constituie o încălcare a dreptului la libera exprimare. Tribunalul a respins plângerea, invocând lunga perioadă care a trecut din 1992 până în 2000. Dar Tribunalul a predat presei o declarație prin care dădea dreptate Noului Forum și arăta că publicarea unei liste cu numele informatorilor nu provoacă automat stigmatizarea sau izolarea socială a celor nominalizați. Hotărârea dată publicității în martie 2000 a dat dreptate organizației civice, care, la acea dată, practic nici nu mai exista, după ce biroul din Halle a avut de suportat toate cheltuielile de judecată premergătoare.

3.2. Cazul Stolpe și cazul Gysi

Comparativ cu alte cazuri privind deconspirarea unor persoane care au lucrat pentru Stasi, cel mai mare interes l-au trezit cazul Stolpe și cazul Gysi. După căderea zidului de la Berlin, mass-media din Germania s-a ocupat ani de zile de aceste două personalități din fosta RDG asupra cărora planează până în prezent suspiciunea că ar fi fost colaboratori ai Securității Stasi.

În perioada comunistă, juristul Manfred Stolpe¹¹ a activat în cadrul bisericii evanghelice. Stolpe fusese unul din promotorii teoriei specificității bisericii în socialism, fiind arhitectul apropierei bisericii de stat și nivelatorul terenului care a deschis dialogul instituției cu regimul lui Honecker. În noiembrie 1989 Stolpe s-a pronunțat pentru „un socialism moral, eficient și democratic”. În anul 1990 Stolpe devine membru al Partidului Social-Democrat, iar în noiembrie este ales în funcția de prim ministru al landului federal Brandenburg. A demisionat din această funcție în iunie 2002.¹² În octombrie 2002 a fost numit ministru al transporturilor în guvernul federal al lui Schröder.

Reprezentanți ai opoziției au lansat grave acuzații împotriva fostului Consilier superior al consistoriului Bisericii evanghelice din RDG (Oberkonsistorialrat), privind activitatea acestuia pentru Stasi. Deja înaintea căderii Zidului au existat disidenți care susțineau că Stolpe ar fi făcut jocul Securității, sprijinind autoritățile represive în cursul acțiunii de expulzare a unor opozanți din RDG. Aceleași surse disidente au demistificat de la bun început relatările exagerate ale presei occidentale în care biserica evanghelică a fost descrisă în mod eronat drept o pepinieră a opoziției. S-a atras atenția asupra faptului că pentru acțiuni opoziționiste organizate în diverse biserici din Germania răsăriteană mulți preoți au fost sancționați. Instituția oficială a bisericii s-a distanțat de acțiunile organizate de câțiva preoți cărora li s-a reproșat

¹¹ *Manfred Stolpe*, în *Die tageszeitung (taz)*, 24 iunie 2002.

¹² *Ministerpräsident Stolpe tritt zurück (Primul ministru Stolpe a demisionat)*, în *Rheinische Post*, 22 iunie 2002.

faptul că au folosit în mod abuziv lăcașuri de cult în care s-au desfășurat întâlniri și reuniuni ilegale.

La începutul anilor '90 presa germană a publicat nenumărate documente¹³ și mărturii din care rezultă că Manfred Stolpe a jucat un rol cheie în acțiunile de anihilare a opoziției civice inițiate de către Securitate.

Deja în 1993, când în parlamentul regional al landului Brandenburg s-a înființat o comisie parlamentară de anchetă în vederea elucidării controverselor legate de trecutul lui Stolpe¹⁴, acesta a susținut cu fermitate că nu a întreținut legături cu Stasi¹⁵. În toate declarațiile făcute și ulterior, Stolpe a precizat că nu a semnat nici un angajament de colaborare. În același timp a recunoscut că, din pricina funcției oficiale pe care a deținut-o, a fost obligat să discute cu reprezentanții Ministerului Securității Statului. Fără a nega contactele oficiale cu Stasi, Stolpe a mai spus că discuțiile cu ofițerii Securității pe care le-a avut au vizat într-adevăr soarta unor disidenți persecutați. El, însă, a încercat în aceste discuții să amelioreze situația disidenților și să influențeze în mod pozitiv anumite decizii luate de Stasi.

Comisia parlamentară de anchetă a cazului Stolpe l-a disculpat în cele din urmă pe acest politician. Fosta disidentă Marianne Birthler (cea care astăzi este șefa Oficiului federal pentru administrarea dosarelor Stasi), fost ministru al educației în cabinetul Stolpe, a demisionat atunci în semn de protest față de decizia comisiei. În raportul întocmit de comisia de anchetă se reține, între altele, faptul că Stolpe a fost distins în anul 1978 cu o medalie oficială pentru merite deosebite. Potrivit documentelor Stasi, medalia i-a fost înmănată într-o locuință conspirativă. Deși Stolpe a declarat în fața comisiei parlamentare că a primit medalia din partea secretarului de stat din departamentul pentru probleme bisericești, această versiune a fost contestată în timpul audierii de către un fost ofițer de Securitate.

Cu medalia respectivă au fost distinși într-adevăr numeroși cetățeni est-germani, dar în cazul Stolpe s-a găsit în arhive un document din care rezultă că inițiativa acordării distincției aparținea personal ministrului Securității.¹⁶

Pentru a stopa relatările presei despre acțiunile obscure ale lui Stolpe în timpul dictaturii RDG-iste, acesta a cerut justiției să interzică foștilor contestatari și jurnaliștilor să mai folosească în public eticheta de „colaborator neoficial al Stasi”. Într-o decizie a Curții federale de justiție din iunie 1998 judecătorii au respins plângerea lui Stolpe (care în dosare a fost identificat sub numele conspirativ „Secretarul”). În urma acestei decizii, presei germane nu i se mai poate interzice să facă în relatări și analize mențiunea că Stolpe a fost un colaborator Stasi.

¹³ Ultimul amplu dosar despre activitatea lui Stolpe a fost pus la dispoziția unor jurnaliști în anul 2003 – a se vedea *Veröffentlichungen der Birthler-Behörde bekräftigen Verdacht der Mitarbeit. Stolpe weist Stasi-Vorwürfe zurück* (Publicații ale Oficiului Birthler consolidează suspiciunile de colaborare. Stolpe respinge acuzațiile), în *Süddeutsche Zeitung*, 15 decembrie 2003.

¹⁴ Ehrhart Neubert, *Untersuchung zu den Vorwürfen gegen den Ministerpräsidenten des Landes Brandenburg Dr. Manfred Stolpe* (Cercetarea privind acuzațiile împotriva primului ministru al landului Brandenburg, Dr. Manfred Stolpe), Potsdam, 1993.

¹⁵ *Stolpe wird den Stasi-Schatten nicht los* (Stolpe nu mai scapă de umbra Securității), în *Die Welt*, 15 decembrie 2003.

¹⁶ Ehrhart Neubert, *op. cit.*, p. 39 și urm.

La sfârșitul lunii iunie 1998, un grup de foști disidenți est-germani a dat publicității o declarație în care i-au cerut lui Gregor Gysi¹⁷ să demisioneze din parlamentul federal – Bundestagul. Declarația disidenților a fost o reacție la plângerea lui Gysi înaintată Curții Constituționale din Karlsruhe, după ce comisia de imunitate a Bundestagului a constatat faptul că Gregor Gysi a fost un colaborator neoficial al Stasi. În plângerea sa, Gysi a susținut că prin decizia comisiei parlamentare i-au fost lezate drepturile de deputat. „Cine a colaborat în timpul dictaturii RDG-iste cu Ministerul Securității Statului (MfS)”, se afirmă în declarația disidenților (semnată de Wolf Biermann, Marianne Birthler, Bärbel Bohley, Heidi Bohley, Katrin Eigenfeld, Jürgen Fuchs, Katja Havemann, Freya Klier, Ehrhart Neubert, Günter Nooke, Gerd Poppe, Lutz Rathenow, Wolfgang Templin ș.a.), n-ar trebui să aibă dreptul să ocupe într-o republică democratică un mandat parlamentar.” Referindu-se în continuare la cererile opoziției privind dizolvarea structurilor represive ale Stasi, formulate în toamna anului 1989, semnarii deplâng faptul că nici parlamentul răsăritean liber ales și nici cel vest-german nu au dat curs propunerii mișcărilor est-germane ale opoziției civice de a nu permite colaboratorilor Securității să devină deputați. În declarația citată, semnarii rezumă câteva exemple din care rezultă că deputatul postcomunist Gregor Gysi a colaborat cu Stasi. Gysi a activat ca avocat, fiind un om de încredere al Securității. Dovezile pentru această apropiere de Stasi au fost descoperite în numeroase dosare ale unor victime. În dosarele de urmărire informativă (DUI), Stasi a reținut numeroase informații confidențiale în legătură cu activitatea de apărător a lui Gysi. Se presupune că aceste informații confidențiale Stasi le-a aflat de la avocatul Gysi.¹⁸ Simpatizanții lui Gysi susțin că sintezele Securității, în care se află detalii ale unor discuții confidențiale, au fost elaborate în urma interceptării acestor convorbiri.

La data de 20 iulie 1998, Curtea Constituțională a respins plângerea lui Gysi.¹⁹ Deși în acest caz liderul postcomunist a suferit o înfrângere, justiția i-a dat dreptate lui Gysi în urma unor plângeri similare.²⁰

Numai Curtea Constituțională a respins trei plângeri ale lui Gysi prin care acesta a încercat să obțină câștig de cauză în ceea ce privește folosirea calificativului de colaborator neoficial al Stasi. Câteva decizii judecătorești pronunțate de către alte Tribunale însă i-au dat dreptate lui Gysi. Astfel, la data de 17 martie 1995, Tribunalul landului Hamburg a interzis săptămânalului „Focus” să răspândească un pasaj dintr-un articol în care s-a afirmat că politicianul postcomunist fusese un colaborator Stasi.

¹⁷ Pentru date biografice suplimentare, a se vedea Jens König, *Gregor Gysi. Eine Biografie* (*Gregor Gysi. O biografie*), Berlin, 2005.

¹⁸ „Stasispitzel nicht ins Parlament” *Im Wortlaut: Ehemalige DDR-Oppositionelle zur Klage Gregor Gysis (Informatorii Stasi n-au ce căuta în parlament. Foști opozanți din RDG despre plângerea lui Gregor Gysi)*, în *Frankfurter Rundschau*, 30 iunie 1998.

¹⁹ *Gysi muß Stasi-Vorwürfe durch Bundestags-Ausschuß hinnehmen, (Gysi obligat să accepte constatările comisiei parlamentare privind acuzațiile de colaborare cu Stasi)*, în *Frankfurter Rundschau*, 21 iulie 1998.

²⁰ *Gregor Gysi zog schon häufig vor die Gerichte (Gregor Gysi a înaintat justiției deseori plângeri)*, în *Frankfurter Rundschau*, 21 iulie 1998.

O hotărâre similară a fost luată și împotriva ziarului „Berliner Zeitung” la data de 14 septembrie 1995. În hotărârea respectivă se reliefează faptul că nu există dovezi concludente pentru o activitate neoficială pentru Stasi a lui Gysi.

În același an Tribunalul landului hanseatic din Hamburg i-a interzis fostei disidente est-germane Bärbel Bohley folosirea publică a calificativului „informator Stasi”. Și de data aceasta, Tribunalul a reținut în hotărârea pronunțată aspectul neelucidat al acestui caz spectaculos, și anume că nu există documente doveditoare care probează cu siguranță activitatea de informator al lui Gysi.

Pentru a pune definitiv capăt discuțiilor și controverselor referitoare la suspiciunile în ceea ce privește trecutul său, Gysi a adresat Tribunalului administrativ din Berlin o plângere prin care cerea justiției să interzică Oficiului Gauck să facă anumite declarații în legătură cu persoana sa. La data de 6 martie 1996 tribunalul a respins această plângere, motivându-și decizia prin faptul că Oficiul Gauck niciodată nu a susținut sau a răspândit informația că Gregor Gysi ar fi fost un colaborator Stasi.

Tribunalul Constituțional care a respins pe 3 iulie 1996 plângerea lui Gysi privind verificarea trecutului său de către comisia de imunitate a parlamentului a atras atenția asupra faptului că orice hotărâre a comisiei va trebui să se bazeze pe dovezi verificabile și certe. Alte trei plângeri similare adresate Curții Constituționale au fost respinse pe data de 8 aprilie 1998, 28 mai 1998 și 20 iulie 1998.

În momentul de față Gregor Gysi așteaptă o hotărâre judecătorească în ceea ce privește accesul presei la dosarul său întocmit de Stasi. Deocamdată, Tribunalul administrativ din Berlin a interzis Oficiului Gauck să permită ziaristilor cercetarea exhaustivă a documentelor dosarului personal al lui Gysi.²¹

Deoarece nu s-a găsit un angajament scris al lui Gysi din care să rezulte că a acceptat să devină un colaborator neoficial al poliției secrete, fostul lider al Partidului Socialismului Democratic (PDS – precum suna noul nume al fostului PSUG) poate invoca – asemenea lui Stolpe – că Stasi l-a folosit ca sursă indirectă. Gysi nu a negat niciodată contactele cu anumiți ofițeri Stasi, afirmând că aceste contacte erau pur profesionale.

În dosarul Stasi al disidentului Robert Havemann există numeroase informații provenite de la sursa „Notarul” (acesta era unul din numele conspirative – pe lângă „Gregor” și „Sputnic” – sub care Gysi apare în documentele Stasi). Gysi a fost apărătorul lui Havemann în procesul care i-a fost intentat acestuia de către Stasi. Văduva disidentului care l-a dat în judecată pe Gysi și pe alți juriști din fosta RDG a susținut că a găsit în arhiva Stasi procesele-verbale ale convorbirilor confidențiale pe care Havemann le-a purtat cu avocatul său.

În urma dezvăluirilor soției lui Havemann făcute în fața presei – în care ea l-a calificat public pe Gysi drept informator – un tribunal din Hamburg a dat curs unei alte plângeri a avocatului. Tribunalul a interzis văduvei lui Havemann de a-l denunța public pe Gysi drept informator al Securității. În cazul că nu va renunța la folosirea etichetei de informator, ea riscă o amendă penală pentru defăimare. În sentința tribunalului se afirmă că în cazul Gysi trebuie să se țină cont de prezumția de nevinovăție

²¹ *Streit um Stasi-Unterlagen über Gysi (Cearta privind dosarul Stasi al lui Gysi)*, în die tageszeitung (taz), 6 septembrie 2005.

atâta timp cât nu se va descoperi un document din care să rezulte limpede că acesta a acceptat să colaboreze cu Stasi.

În procesul intentat juriștilor implicați în cazul Havemann, procuratura i-a acuzat de încălcare flagrantă a normelor de drept existente în Germania comunistă și de privare de libertate prin reținerea ilegală a lui Havemann, decedat în anul 1982. În perioada 1976 – 1979, aceștia au luat mai multe măsuri administrative – represive – împotriva cunoscutului disident Robert Havemann.

Contestatarul est-german formulase critici aspre împotriva regimului comunist, mai ales în scrierile sale apărute în Occident. Șicanele pe care le-a suportat au fost dirijate de Stasi și aplicate de aparatul de justiție. Astfel, Havemann a fost pedepsit cu arest la domiciliu, convorbirile telefonice i-au fost ascultate sistematic, a fost permanent supravegheat electronic, apoi au urmat perchezițiile și confiscările de manuscrise. În cele din urmă, Havemann a fost condamnat la o amendă penală de 10.000 de mărci, fiind acuzat de deținere ilegală de valută. Toate aceste măsuri represive făceau parte dintr-un scenariu pus la cale de Securitate care urmărea să-l intimideze pe cunoscutul disident și să-l determine a nu se mai articula public.

Persoanele suspectate de comiterea acestor fapte au respins acuzațiile, susținând că ei și-au făcut în R.D.G. doar datoria de juriști²². Nici unul din cei acuzați nu a fost condamnat.

3.3. Cazul Kohl

La data de 3 ianuarie 2000, Procuratura din Bonn a început anchetarea fostului cancelar german Helmut Kohl suspectat de comiterea infracțiunii de fraudă în defavoarea Uniunii Creștin-Democrate. Fostul lider creștin-democrat a recunoscut public într-un interviu televizat că între anii 1993 și 1998 a primit donații în valoare de cel puțin două milioane de mărci. Bani lichizi, primiți de la persoane necunoscute, au fost depuși în conturi paralele. Kohl a refuzat să dezvăluie identitatea donatorilor și să precizeze exact ce s-a întâmplat cu sumele respective, care n-au fost contabilizate de către trezorerul partidului. Din pricina faptului că Helmut Kohl a refuzat să dezvăluie identitatea donatorilor, presa a lansat speculația că ar fi vorba despre bani murdari. La această afacere s-a mai adăugat și faptul că fostul cancelar fusese învinuit de luare de mită și de spălare de bani în legătură cu vânzarea rafinăriei est-germane „Leuna”, precum și a benzinărilor de stat din răsărit²³. După ce un alt lider creștin-democrat, Wolfgang Schäuble, a recunoscut că a primit donații din partea unui negustor de arme, presiunile asupra fostului cancelar au început să crească.²⁴

Scandalul donațiilor a luat o întorsătură dramatică, după ce s-a aflat că și fostul ministru de interne, Manfred Kanther, a transferat milioane de mărci pe conturi negre deschise la niște bănci străine.²⁵ În urma izbucnirii acestui scandal, Schäuble a fost

²² *Procesul împotriva juriștilor care l-au condamnat pe Havemann*, în Europa liberă, 28 iulie 1995.

²³ *Kohl anchetat de procuratura germană*, Radio Europa liberă, 3 ianuarie 2000.

²⁴ *Noi dezvăluiri în scandalul donațiilor ilegale*, Europa liberă, 12 ianuarie 2000.

²⁵ *Scandalul conturilor negre*, Europa liberă, 17 ianuarie 2000.

obligat să se retragă din fruntea partidului, iar Kohl a renunțat la președinția de onoare.²⁶

După ce o comisie de anchetă a parlamentului federal a început să investigheze „scandalul conturilor negre”, presa a descoperit în arhivele Stasi dosarul lui Helmut Kohl. În acest dosar se găsesc și procesele-verbale ale convorbirilor telefonice ale lui Kohl interceptate de Stasi. La data de 28 martie 2000, ziarul berlinez „Der Tagesspiegel” a publicat extrase dintr-un dosar aparținând lui Uwe Lühje, care răspundea de trezoreria Uniunii Creștin-Democrate²⁷. Direcția a III-a a Securității Stasi, care se ocupa de supravegherea telefonică a statelor NATO, a ascultat timp de 10 ani toate convorbirile telefonice ale lui Lühje. Din documentele descoperite în „arhiva Gauck” a rezultat că Securitatea est-germană l-a supravegheat pe Lühje deja în anul 1976. Din stenogramele convorbirilor telefonice publicate în ziarul amintit a mai reieșit că Helmut Kohl știa că anumite fonduri sunt ascunse în conturi neoficiale din străinătate. Securitatea est-germană a fost la curent și cu tranzacțiile privind finanțarea campaniei electorale. Stasi a aflat că în anul 1976 Uniunea Creștin-Democrată a primit o donație de 100.000 de mărci din partea concernului Thyssen. Bani au fost donați unei asociații civice care, de asemenea, a fost creată în urma unei inițiative a creștin-democraților pentru a ascunde proveniența banilor. Ziarul „Tagesspiegel” a mai citat și numele altor firme germane care au făcut creștin-democraților donații. Toate aceste donații nu au fost contabilizate și au dispărut în conturi negre. Deși Uwe Lühje încerca să nu discute la telefon anumite chestiuni, fiindcă se temea că ar putea fi ascultat de serviciile secrete, totuși în decursul anilor Securitatea est-germană a cules nenumărate informații confidențiale privind situația financiară a partidului²⁸. Astfel Stasi a aflat și despre existența unor conturi în Elveția, precum și despre sumele depuse în alte bănci străine.²⁹

Deși au existat unii politicieni germani care au cerut ca stenogramele Stasi să fie folosite ca probe – atât de către justiție, cât și de comisia parlamentară care a încercat să elucideze afacerea donațiilor și scandalul conturilor negre – s-a renunțat la această propunere. Helmut Kohl însuși a protestat împotriva publicării stenogramelor, afirmând că este victima unei campanii de defăimare.³⁰

În contextul scandalului, mai mulți comentatori germani s-au întrebat cum pot fi apreciate datele culese de Securitatea Stasi. Unii dintre ei au contestat valoarea și

²⁶ *Reacții la demisia lui Kohl din funcția de președinte onorific CDU*, Europa liberă, 19 ianuarie 2000; *Bundestagul dezbate afacerea Kohl*, Europa liberă, 20 ianuarie 2000; *Porunca tăcerii ca expresie a onoarei nu este compatibilă cu democrația/Scandalul donațiilor din Germania*, Europa liberă, 21 ianuarie 2000; *Angela Merkel nominalizată ca viitoarea președintă a CDU*, Europa liberă, 20 martie 2000.

²⁷ A se vedea Jürgen Schreiber, *Die Spendenaffäre der CDU, Bitte nicht diese Dinge am Telefon (Afacerea donațiilor a CDU)*, în *Der Tagesspiegel*, 28 martie 2000.

²⁸ *Poliția secretă a fostei RDG, STASI, a ascultat timp de peste zece ani convorbirile telefonice ale unui membru marcant al Uniunii Creștin-Democrate (CDU), un personaj-cheie al sistemului finanțărilor ilegale al partidului*, Mediafax, 28 martie 2000.

²⁹ *Stasi știa totul despre conturile ilegale ale creștin-democraților germani*, Europa liberă, 28 martie 2000.

³⁰ *Moștenirea comunismului*, Europa liberă, 30 martie 2000.

gradul de veridicitate ale documentelor. Alții au susținut că datele culese de aparatul de represiune sunt îndoielnice din punct de vedere politic. Ziarul conservator „Die Welt”, de pildă, a respins aceste argumente, afirmând că nimănui nu i-ar veni ideea să conteste autenticitatea protocolului încheiat la conferința de la Wannsee, numai pentru că autorii au fost naziști (la conferința de la Wannsee, naziștii au hotărât distrugerea fizică a evreilor).³¹

În pofida acuzațiilor lansate împotriva lui Kohl, acesta a negat că ar fi patronat sau că ar fi știut ceva despre afacerile financiare dubioase, recunoscând numai faptul că a primit donații pentru partid și că refuză să dezvăluie identitatea donatorilor.

Toată această afacere a redeclanșat și discuțiile privind atitudinea unor politicieni față de problema administrării dosarelor Stasi. Astfel, mai multe ziare germane au reliefat că legea dosarelor fusese ultima victorie a mișcărilor civice din fosta Republică Democrată Germană. Kohl nu a fost niciodată pe deplin de acord cu deschiderea arhivelor, ceea ce dovedește nu numai operațiunea de distrugere a unor materiale în anul 1990. Această operațiune a fost sprijinită, de-altfel, și de unii social-democrați, care se aflau atunci în opoziție. În fața comisiei parlamentare de anchetă, care s-a ocupat de elucidarea trecutului RDG-ist, Kohl s-a pronunțat destul de sceptic în anul 1993, demonstrând că nu agreează ideea accesului la arhivele fostei Securități. La data respectivă „legea dosarelor” fusese deja votată în Bundestag.

În timpul ultimului guvern comunist est-german prezidat de Hans Modrow, Stasi a distrus în toamna lui 1989 mii de dosare. Multe alte dosare au fost furate și au ajuns în mâinile unor persoane particulare sau în posesia unor servicii secrete occidentale (de pildă celebrul fișier „Rosenholz” – lemn de trandafir – cu date despre spionajul est-german care după aproape un deceniu fusese retrocedat Germaniei de către CIA-ul american³²).

După instalarea primului guvern democratic, operațiunea de distrugere³³ a continuat, direct și indirect. Fostul ministru est-german de interne, creștin-democratul Michael Diestel a predat Bonnului diferite materiale întocmite de Stasi cu informații despre anumiți politicieni vest-germani. Ulterior aceste materiale au fost distruse.³⁴

Și Partidul Social-Democrat a fost de acord cu distrugerea unor dosare întocmite de Stasi care au ajuns în posesia guvernului federal.³⁵ Inclusiv autoritățile bavareze au confirmat că și la München au fost distruse documente din dosarul Stasi al fostu-

³¹ Michael J. Inacker/Ulrich Clauss, *Die Macht der Akten (Puterea documentelor)*, în *Die Welt*, 30 martie 2000.

³² *CIA a retrocedat o parte a fișierelor Securității Stasi*, Europa liberă, 7 aprilie 2000.

³³ Președintele comisiei parlamentare de anchetă care s-a ocupat de cazul Kohl, liberalul Burkhard Hirsch, a calificat distrugerea unor documente drept o faptă penală – a se vedea *Afacerea Kohl în fața comisiei parlamentare de anchetă*, Europa liberă, 28 iunie 2000.

³⁴ A se vedea: *Altkanzler will Veröffentlichung von Abhör-Protokollen verhindern. Ließ Kohl-Regierung Stasi-Akten vernichten? (Fostul cancelar vrea să oprească publicarea convorbirilor telefonice interceptate. A dispus guvernul Kohl distrugerea unor documente Stasi?)*, în *Rheinische Post*, 3 aprilie 2000; Andreas Förster, *Kohl ließ 1990 brisante Abhör-Akten der Stasi vernichten (Kohl a ordonat în 1990 distrugerea unor stenograme cu înregistrările convorbirilor telefonice)*, în *Berliner Zeitung*, 3 aprilie 2000.

³⁵ *Distrugerea dosarelor Stasi*, Europa liberă, 4 aprilie 2000.

lui prim-ministru bavarez, Franz Josef Strauß.³⁶ Singurul partid politic german care de la bun început nu a avut rezerve față de accesul neîngrădit la dosarele Securității a fost cel ecologist. După prăbușirea comunismului, în acest partid s-a integrat un important segment al mișcării disidente est-germane, ceea ce a contribuit la schimbarea numelui formațiunii în „Alianța 90/Verzii”. Din acest partid provine președinta Oficiului pentru administrarea dosarelor, Marianne Birthler (succesoarea lui Joachim Gauck). După unificare, Birthler fusese ministru al Educației și Învățământului în landul federal estic Brandenburg, în cabinetul prezidat de controversatul Manfred Stolpe. Am amintit că în semn de protest față de atitudinea recalcitrantă a lui Stolpe, Marianne Birthler a demisionat.

Până la data izbucnirii scandalului Kohl, societatea vest-germană nu s-a arătat prea interesată de materialele Stasi privind Republica Federală și reprezentanții ei. Deși legea dosarelor prevede limpede modul de utilizare a materialelor, făcând o distincție între date personale și date de interes public, dezbaterea declanșată în primele luni ale anului 2000 s-a concentrat asupra întrebării dacă informațiile culese de poliția politică est-germană constituie surse veridice, istorice sau juridice, și dacă ele pot fi folosite, ca atare, de către mass-media, justiție și cercetătorii istoriei contemporane.

Referindu-se la reacțiile fostului cancelar, președintele Oficiului pentru administrarea arhivelor Stasi, Joachim Gauck s-a pronunțat pentru publicarea materialelor controversate, atrăgând însă atenția asupra faptului că în acest caz trebuie să se facă o distincție clară între informații intime (particulare) și informații de interes public.³⁷

În subcapitolul 3 al legii dosarelor se precizează modul de folosire a documentelor pentru analizele politice și istorice. „Pentru lucrări de cercetare”, Oficiul este îndreptățit să pună la dispoziția solicitanților calificați dosare referitoare la „personalități contemporane, deținătorii unor funcții politice sau funcționari în exercițiul funcțiunii lor, în măsura în care nu sunt afectate terțe persoane”. Articolul 34 al aceluiași paragraf precizează modul de folosire a informațiilor de către presă, radioteleviziune și film, dar și dreptul la replică al persoanelor nominalizate în relațiile publicate. Potrivit legii, aceste replici trebuie să fie anexate dosarelor păstrate la Oficiul Gauck.

Legea mai prevede și protejarea victimelor Stasi. Tocmai în acest punct polemica ivită s-a împotmolit pentru că unii susțineau că Helmut Kohl a fost o victimă a Securității, iar alții au invocat dreptul la accesul nestingherit la datele privind personalitățile politice. Helmut Kohl însuși s-a considerat o victimă a spionajului est-german.

Un jurist german, Johannes Weberling, a explicat că legea dosarelor este o lege specială, care, practic, neutralizează prevederile ce reglementează protecția sferei private. Faptul că un tribunal a interzis folosirea dosarelor Stasi în elucidarea morții suspecte a fostului prim ministru din landul federal Schleswig-Holstein contravine legii dosarelor, a precizat Weberling. Potrivit juristului german, legea dosarelor Stasi a fost votată tocmai pentru a contribui la elucidarea trecutului comunist și la rolul

³⁶ *Kohl și Stasi – controversa privind folosirea dosarelor securității est-germane*, Europa liberă, 11 aprilie 2000.

³⁷ *Gauck din nou despre dosarele Stasi*, Europa liberă, 10 aprilie 2000.

jucat de fosta poliție secretă est-germană. Același jurist a mai atras atenția asupra faptului că legea a fost votată în pofida opoziției multor politicieni vest-germani, care doreau mai degrabă să tragă o linie sub acest trecut delicat.³⁸

Afacerea Kohl nu s-a încheiat odată cu audierea sa de către comisia de anchetă a Bundestagului, unde a refuzat să dezvăluie identitatea donatorilor și unde a respins acuzațiile că ar fi luat mită sau că ar fi facilitat unui traficant de arme o afacere de livrare de tancuri în Arabia Saudită.³⁹

Disensiunile ivite între Oficiul Gauck-Birthler și fostul cancelar Helmut Kohl s-au încheiat în iunie 2004. Plângerile lui Kohl privind interdicția accesului cercetătorilor și presei la dosarul său au trecut prin mai multe instanțe judecătorești. Tribunalul federal administrativ a dat în final o sentință care obligă Oficiul pentru administrarea arhivelor Stasi să blocheze accesul cercetătorilor la dosarele persoanelor publice și ale reprezentanților istoriei recente. De acum înainte, aceste dosare vor putea fi studiate numai cu încuviințarea persoanelor în cauză. Astfel, tribunalul nu a dat curs pe deplin plângerii inițiale a lui Helmut Kohl care a cerut închiderea totală a unor dosare privind personalitățile vieții publice. Sentința a fost motivată prin faptul că un important segment al opiniei publice este interesat în continuare de studierea activității Securității Stasi.⁴⁰

Totuși sentința pe care trebuie s-o respecte Oficiul are repercusiuni grave asupra activității curente a instituției, aceasta fiind obligată să respecte standardele drepturilor individuale. Sentința, crede Marianne Birthler, impune mai ales zărierilor restricții foarte mari în ceea ce privește accesul acestora la anumite dosare. Tribunalul a subliniat că în fondul Stasi nu se află documente obișnuite la care, potrivit Constituției, presa are acces. Din pricina îngrădirilor impuse de această sentință mai ales cercetătorilor și istoricilor care se ocupă de trecutul Stasi, s-a lansat ideea că Oficiul ar trebui desființat, iar fondul documentar ar trebui să treacă în custodia unei arhive de stat. Astfel, accesul ar fi garantat în conformitate cu prevederile mai restrictive ale legii arhivelor.

Chiar dacă acțiunea juridică pe care Helmut Kohl a câștigat-o parțial îngrădește acum accesul la dosare, activitatea de cercetare și studiere a dosarelor continuă. Faptul că unui cercetător care studiază relațiile existente între Securitatea română și cea est-germană i s-a impus din partea Oficiului să nu dea publicității numele unei colaboratoare neoficiale din Berlinul de vest care a spionat pentru serviciul secret est-german⁴¹, este o măsură de prudență exagerată. Măsura de precauție este un rezultat direct al litigiului Kohl – Oficiul Gauck.

³⁸ *Din nou despre dosarele Stasi*, Europa liberă, 20 aprilie 2000.

³⁹ *Kohl audiat de comisia de anchetă*, Europa liberă, 29 iunie 2000. Traficantul a fost condamnat în anul 2005. În cursul procesului s-a dovedit că acuzațiile contra lui Kohl lansate în legătură cu această afacere nu au fost veridice – *Zwei Jahre und drei Monate Haft für Pfahls (Doi ani și trei luni de închisoare pentru Pfahls)*, Deutsche Welle, 12 august 2005.

⁴⁰ Un amplu documentar privind litigiul *Kohl vs. Oficiul Gauck-Birthler* – declarații de presă, articole din ziare și reviste, sentințele judecătorești și o cronologie a evenimentelor – se poate citi pe pagina internet a Oficiului: <http://www.bstu.de/>

⁴¹ William Totok, *Stasi spiona România «deviaționistă»/Materie inflamabilă*, în Ziua, 20 iulie 2005.

4. Concluzie dilematică

Din prezentarea sumară a celor patru cazuri relevante pentru procesul complicat al reconsiderării critice a trecutului și prelucrării istorico-juridico-politice a moștenirii Stasi se desprind mai mult întrebări decât concluzii.

a) În ce măsură este permisă încălcarea legii care interzice publicarea unei liste neautorizate de către instituția abilitată (Oficiul Gauck-Birthler) cu scopul de a forța igienizarea politică a societății? Este justificabilă încălcarea legii într-o situație de excepție (tranziția de la comunism la democrație) printr-o măsură de excepție (publicarea listei cu colaboratori fără nici o diferențiere și fără analiza propriu-zisă a documentelor)? Contravine publicarea listei garantării prin lege a protecției sferei particulare sau poate fi justificată prin invocarea dreptului la libera exprimare?

b) Este justificabilă etichetarea lui Stolpe, respectiv a lui Gysi, drept informator, deși nu s-a găsit nici un document doveditor din care să rezulte limpede că ei au acceptat să colaboreze cu Stasi și că ei și-au asumat conștient sprijinul acordat aparatului Stasi prin depășirea atribuțiilor și obligațiilor legate de profesiunea lor?

Pe lângă aspectul juridic al problemei, cum rezolvă cercetătorii (istoricii și publiciștii) chestiunea interpretării corecte a documentelor? Când devine o interpretare partizană, excesiv de politică, depășind subiectivismul imanent oricărei păreri individuale, transformând veridicitatea (adevărul concret) al materialului primar într-o răfuială emoțională cu trecutul sau într-o exagerare publicistică de dragul senzaționalului?

3) În ce măsură lezează publicarea documentelor sfera vieții private a persoanei care a devenit obiectul sau subiectul acțiunilor securistice? Diferențierea între persoană publică și victima obișnuită, definită în lege, constituie o formă de discriminare sau este ea motivată prin faptul că o persoană publică și-a asumat rolul de reprezentant public? În ceea ce privește dezvăluirea conținutului unor dosare aparținând unor persoane publice din Vest (ex-cancelarul Kohl în cazul nostru), oare ar trebui aplicate aceleași standarde ca și în cazul publicării unor materiale provenite din arhivele Stasi care se referă la persoane originare din Est?

Anexă: Extrase din legea germană a dosarelor Stasi

Subcapitolul 3

Folosirea dosarelor Serviciului Securității de Stat pentru analiza politică și istorică, precum și pentru analiza de către presă și radiodifuziune

§ 32 Folosirea dosarelor pentru analiza activității Serviciului Securității de Stat

(1) Pentru lucrări de cercetare cu scopul analizei politice și istorice a activității Serviciului Securității de Stat, precum și cu scopul educației politice, Delegatul Federal pune la dispoziție următoarele documente:

1. Dosare ce nu conțin informații referitoare la persoane,
2. Duplicat ale unor dosare în care s-au anonimizat informațiile legate de persoane,
3. Dosare cu informații referitoare la:
 - personalități contemporane, deținătorii unor funcții politice sau funcționari în exercițiul funcțiunii lor, în măsura în care nu sunt persoane afectate sau terți,
 - colaboratori ai Serviciului Securității de Stat, dacă nu este vorba de activități depuse pentru Serviciul Securității de Stat înaintea împlinirii vârstei de 18 ani, sau
 - persoane favorizate de Serviciul Securității de Stat, în măsura în care prin folosire nu sunt lezate interesele predominant protejabile ale persoanelor numite,
4. Dosare cu alte informații referitoare la persoane, dacă se prezintă acordul scris al persoanelor afectate, în care se numesc proiectul și persoanele care lucrează la realizarea lui.

(2) Dosarele care se află conform § 37 alin. 1 nr. 1 lit. b-d în depozitare specială, pot fi folosite numai cu acordul Ministerul Federal de Interne.

(3) Informații referitoare la persoane pot fi publicate numai atunci când:

1. persoanele despre care urmează să se publice informațiile și-au dat acordul sau
2. este vorba despre:
 - personalități contemporane, deținătorii unor funcții politice sau funcționari în exercițiul funcțiunii lor, în măsura în care nu sunt persoane afectate sau terți,
 - colaboratori ai Serviciului Securității de Stat, dacă nu este vorba de activități depuse pentru Serviciul Securității de Stat înaintea împlinirii vârstei de 18 ani, sau
 - persoane favorizate ale Serviciului Securității de Stat și prin publicare nu se lezează interesele predominant protejabile ale persoanelor numite.

(4) Alineatele 1 și 3 sunt valabile în același sens și pentru scopurile analizei politice și istorice a trecutului național-socialist.

§ 33 Proceduri

(1) Pentru cercetare și educația politică, dosarele pot fi studiate în biroul central sau în una din filialele Delegatului Federal.

(2) Studiarea poate fi limitată din cauza importanței sau stării dosarelor, la consultarea duplicatelor.

(3) În măsura în care este permisă studiarea dosarelor, la cerere se pot livra duplicate ale dosarelor.

(4) Duplicata livrată conform alin. 3 nu are voie să fie folosită de destinatar în alte scopuri și nici predată altora.

(5) Nu este permisă studierea dosarelor încă neabordate.

§ 34 Folosirea dosarelor de către presă, radiodifuziune și film

(1) §§ 32 și 33 sunt corespunzător valabile pentru folosirea dosarelor de către presă, radiodifuziune, film sau firmele lor auxiliare și pentru persoanele care lucrează jurnalistic-redacțional pentru ele.

(2) Dacă publicarea informațiilor referitoare la persoane de către posturi din cadrul radiodifuziunii de drept federal are ca urmare dreptul la replică al persoanelor numite în publicație, aceste replici vor fi anexate informațiilor referitoare la persoane și vor fi păstrate laolaltă. Informațiile pot fi republicate numai împreună cu aceste replici.